

सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि, २०६३

परिचय :

सरकारी निकाय, स्थानीय निकाय, गैरसरकारी संस्था तथा सामुदायिकस्तरबाट हुने विकासका विविध कृयाकलाप तथा सेवा प्रवाहलाई छिटो छरितो, पारदर्शी र मितव्ययी बनाउन सेवाग्राहीको प्रत्यक्ष संलग्नता र सकृय सहभागिता आवश्यक हुन्छ । सेवा उपलब्ध गराउने निकायले सेवाग्राहीको सम्लग्नता तथा प्रत्यक्ष सहभागिता सुनिश्चित गरी त्यसको कार्यान्वयनलाई निरन्तरता दिनु पर्दछ । यसै सन्दर्भमा गाँउ विकास अनुदान निर्देशिका, २०६३ मा सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी छुट्टै कार्यविधि तयार गर्ने उल्लेख भएको र नेपाल सरकारको आ.ब. २०६३/६४ को बजेट वक्तव्यमा समुदायको सहभागिताको सुनिश्चितताकोलागि सार्वजनिक लेखापरीक्षण गर्ने प्रतिवद्धता व्यक्त गरिएकोछ ।^१ यसै परिप्रेक्षमा स्थानीय निकायले सञ्चालन गर्ने योजना तथा कार्यक्रमहरूको सार्वजनिक परीक्षण पद्धतिलाई स्पष्ट गर्न यो कार्यविधि तर्जुमा गरिएको छ ।

परिच्छेद - १ परिभाषा र व्याख्या

१ उद्देश्य :

- १.१ सार्वजनिक निकायले संचालन गर्ने विकास योजनाहरूबाट समाजले लिनसक्ने अधिकाधिक लाभको सुनिश्चितताकोलागि सम्पादित कार्यहरू सरोकारवालाबाट लेखाजोखा हुने पद्धतिको स्थापना गर्ने,
- १.२ सार्वजनिक परीक्षण (Public Audit) प्रणाली अवलम्बन गर्न सार्वजनिक निकायहरूलाई मार्गदर्शन गर्ने,
- १.३ सार्वजनिक परीक्षण प्रक्रियालाई स्पष्ट, पारदर्शी तथा व्यवस्थित गर्ने,
- १.४ स्थानीय निकायहरूबाट सम्पादन हुने सार्वजनिक परीक्षण प्रकृत्यामा एकरूपता ल्याउने ।

२ **संक्षिप्त नाम तथा प्रारम्भ** : यो कार्यविधिको नाम "सार्वजनिक परीक्षण कार्यविधि, २०६३" राखिएको छ । यो कार्यविधि स्थानीय परिवेश अनुसार आवश्यक परिमार्जन गर्नुपर्ने देखिएमा सो समेत गरी सम्बन्धित स्थानीय निकायको परिषदले निर्णय गरेको मिति देखि लागु हुनेछ ।

३ परिभाषा :

- क) "ऐन" भन्नाले स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन, २०५५ लाई सम्झनुपर्छ ।
- ख) "नियमावली" भन्नाले स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली, २०५६ लाई सम्झनुपर्छ ।
- ग) "आर्थिक नियमावली" भन्नाले स्थानीय निकाय (आर्थिक प्रशासन) नियमावली, २०५६ लाई सम्झनुपर्छ ।

^१ सार्वजनिक नीति निर्माणदेखि कार्यान्वयन तहसम्ममा जनसहभागिता र पारदर्शिता सुनिश्चित गरिनेछ । सरकारको काम कारवाहीमा पारदर्शिता ल्याउन उच्च प्रार्थमिकता प्राप्त आयोजनाहरूको वार्षिक बजेट र लक्ष एवम् स्थानीय निकायको आय व्यय विवरण सार्वजनिक गरिनेछ । यस सम्बन्धमा भौतिक तथा वित्तीय प्रगति प्रतिवेदन समेत चौमासिक रूपमा सार्वजनिक गरिनेछ । रु ६ करोड भन्दा माथिका ठेक्कापट्टाका निर्णय सार्वजनिक गरिनेछन् । समुदायद्वारा गरिने निर्माण काममा अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक लेखापरीक्षण गर्ने व्यवस्था मिलाईनेछ । यसैगरी सार्वजनिक सुनवाई र नागरिक बडापत्रलाई अझै ब्यवस्थित तथा प्रभावकारी बनाईनेछ ।

- घ) “स्थानीय निकाय भन्नाले” भन्नाले जिल्ला विकास समिति, नगरपालिका तथा गाँउ विकास समितिलाई सम्झनुपर्छ ।
- ङ) “परिषद्” भन्नाले ऐनको दफा ८ बमोजिमको गाँउ परिषद्, दफा ७६ बमोजिमको नगर परिषद् र दफा १७२ बमोजिमको जिल्ला परिषद्लाई सम्झनुपर्छ ।
- च) “बोर्ड” भन्नाले ऐनको दफा १२ बमोजिमको गाँउ विकास समिति, दफा ८० बमोजिमको नगरपालिका र दफा १७६ बमोजिमको जिल्ला विकास समितिलाई सम्झनुपर्छ ।
- छ) “स्थानीय निकायको प्रमुख” भन्नाले गाँउ विकास समितिकोलागि गाँउ विकास समितिको अध्यक्ष, नगरपालिकाकोलागि नगरपालिकाको प्रमुख तथा जिल्ला विकास समितिकोलागि जिल्ला विकास समितिको सभापति सम्झनुपर्छ ।
- ज) “सार्वजनिक परीक्षण (Public Audit)” भन्नाले विकास कार्यक्रममा भएको लगानीको लेखाजोखालाई सम्झनु पर्दछ, जसमा स्थानीय तहमा सम्पादन भए गरेका विकासका कृयाकलापहरु के कस्तो रूपले संचालन वा सम्पन्न भए ? त्यसमा के कति र कसवाट लगानी भएको छ ? के मा कति खर्च भयो ? कामको गुणस्तर कस्तो छ ? खर्च प्रकृया तथा विवरण ठिक छ वा छैन ? भएका काम पारदर्शि छन्, छैनन् भन्ने विषयमा लेखाजोखा गरी सुझाव दिने अधिकार उपभोक्ता तथा सरोकारवालाहरुलाई हुन्छ ।
- झ) “समुदायवाट संचालन हुने योजना” भन्नाले सार्वजनिक निकायको सहयोगमा उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था, टोल विकास संस्था र समुदायिक संस्थावाट संचालन हुने निर्माण तथा सामाजिक विकास सम्बन्धी योजनालाई सम्झनुपर्छ ।
- ञ) “सामुदायिक परीक्षण (Community Audit)” भन्नाले रु पाँच लाख भन्दा कम रकम लगानी भएका समुदायवाट संचालन हुने योजनाको सार्वजनिक परीक्षणलाई सम्झनुपर्छ ।
- ट) “गैसस” भन्नाले गैर सरकारी संस्थालाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद - २

सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

- ४ सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था :
- ४.१ विकास योजनाहरुको सार्वजनिक परीक्षण गर्नुपर्ने : स्थानीय निकाय मार्फत संचालन हुने सबै किसिमका योजना तथा कार्यक्रमहरु (आफ्नै स्रोत, केन्द्रस्तरिय योजना, आयोजना परियोजनाहरु) सम्पन्न भएपछि फरफारक गर्नुपूर्व अनिवार्य रूपमा सार्वजनिक परीक्षण गराउनु पर्दछ । यस्तो व्यवस्था ठेकदार, उपभोक्ता समिति, गैसस, टोल विकास संस्था, सामुदायिक संस्थासंग गरिने संभौतामा अनिवार्य रूपमा उल्लेख गर्नुपर्दछ ।
तर, आयोजनाको प्रारम्भमा र किस्ता निकासो पूर्व सार्वजनिक परीक्षण गराउन यो व्यवस्थाले बाधा पुर्याएको मानिने छैन ।
- ४.३. सार्वजनिक परीक्षणको वर्गिकरण : योजना तथा कार्यक्रममा भएको लगानी तथा योजना तथा कार्यक्रम कार्यान्वयन प्रकृयाको आधारमा सार्वजनिक परीक्षणलाई दुई वर्गमा विभाजन गरिएको छ ।
क) समुदायस्तरवाट गरिने सार्वजनिक परीक्षण (सामुदायिक परीक्षण)
ख) स्थानीय निकायको सहयोगमा गरिने सार्वजनिक परीक्षण
- ४.३. परियोजना, कार्यक्रम तथा दातृ निकायहरुवाट संचालन हुने योजनाको सार्वजनिक परीक्षण सोही अनुसार हुने : यस कार्यविधिमा अन्यत्र जे सुकै भएतापनि केन्द्र सरकार वा दातृ

निकायको सहयोगमा स्थानीय निकायहरु मार्फत संचालित परियोजना वा कार्यक्रम वा योजनामा सार्वजनिक परीक्षण वा सामाजिक परीक्षण वा सामुदायिक अनुगमन सम्बन्धी व्यवस्था उल्लेख भएमा सोही व्यवस्था अनुसार सार्वजनिक परीक्षण हुनेछ। यसरी उल्लेख भए अनुसार एकपटक सार्वजनिक परीक्षण वा सामाजिक परीक्षण वा सामुदायिक अनुगमन भईसकेपछि पुन यस व्यवस्था अनुसार सार्वजनिक परीक्षण गर्न अनिवार्य हुने छैन।

परिच्छेद - ३

समुदायस्तरबाट गरिने सार्वजनिक परीक्षण (सामुदायिक परीक्षण) सम्बन्धी व्यवस्था

५. सामुदायिक परीक्षण गर्नुपर्ने : स्थानीय निकायको सहयोगमा समुदाय (उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था, टोल विकास संस्था र समुदायिक संस्था) मार्फत संचालन भएका पाँच लाख भन्दा कम रकम लगानी भएका योजनाहरुको सार्वजनिक परीक्षण बुंदा नै ६ देखि ८ मा भएको व्यवस्था अनुसार गर्नुपर्दछ।
६. सामुदायिक परीक्षणको सूचना : योजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय (उपभोक्ता समिति, गैसस, टोल विकास समिति, सामुदायिक संस्था) ले कम्तिमा सात दिन अगावै सामुदायिक परीक्षण हुने मिति, समय र स्थान खोली समुदायका सदस्यहरुलाई सूचना दिनु पर्दछ।
७. योजना सम्बन्धी विवरण तयारी : सामुदायिक परीक्षण कार्यक्रममा योजना तथा कार्यक्रम संचालन गर्ने निकायले सम्पन्न योजना सम्बन्धी विवरण अनुसूची - १ को ढाँचामा तयार गर्नुपर्दछ। यसरी तयार गरेको विवरण समुदाय भेलामा प्रस्तुत गरी सो को एक प्रति सम्बन्धित स्थानीय निकायमा बुझाउनु पर्दछ।
८. सामुदायिक परीक्षण भेला संचालन विधि :
 - ८.१ सामुदायिक परीक्षण कार्यक्रम शुरु गर्नुभन्दा पहिले उपस्थिति पुस्तिका खडा गरी कार्यक्रममा उपस्थित भएका समुदायका सदस्यहरुको उपस्थिती जनाउनु पर्दछ।
 - ८.२ सामुदायिक परीक्षण कार्यक्रममा योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायको पदाधिकारीवाहेक ५१ प्रतिशत भन्दा बढी प्रत्येक लाभान्वित उपभोक्ता उपस्थित हुनुपर्नेछ।
 - ८.३ योजना संचालन गर्ने निकायले अनुसूची १ बमोजिमको सम्पन्न योजनाको पूर्ण विवरण भेलामा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ।
 - ८.४ योजना संचालन गर्ने निकायबाट विवरण प्रस्तुत भै सकेपछि सहभागि समुदायका सदस्यहरुलाई आफ्नो विचार राख्ने अवसर दिनु पर्दछ। सहभागिले प्रस्तुत गरेका प्रतिक्रिया तथा सुझावमाथी आयोजना संचालन गर्ने निकायले थप स्पष्ट पार्न वा जवाफ दिन सक्नेछ।
 - ८.५ योजना संचालन गर्ने निकायको कुनै सदस्य वा भेलाले छानेको सहजकर्ताले सहभागिहरुबाट आएका प्रतिक्रिया तथा सुझावहरु उपस्थिति पुस्तिकामा लिपीबद्ध गर्नुपर्दछ। भेलामा कुनै निर्णय भएमा सो को निर्णय समेत सोही पुस्तिकामा लिपीबद्ध गर्नुपर्दछ।
 - ८.६ कार्यक्रमको अन्त्यमा सामुदायिक परीक्षणको क्रममा उपस्थिति पुस्तिकामा लिपीबद्ध गरिएका प्रतिक्रिया, सुझाव तथा निर्णयहरु सहभागिहरुलाई सुनाई उपस्थित जेष्ठ सहभागिबाट प्रमाणित गराउनु पर्दछ। यसरी प्रमाणित गरिएको टिपोटको प्रतिलिपी

योजना कार्यान्वयन गर्ने निकायले योजना फरफारककोलागि स्थानीय निकायमा पेश गर्नुपर्दछ ।

परिच्छेद - ४

स्थानीय निकायको सहयोगमा गरिने सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्था

९. सार्वजनिक परीक्षण गर्नुपर्ने : स्थानीय निकायको सहयोगमा समुदाय (उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था, टोल विकास संस्था र समुदायिक संस्था) मार्फत संचालन भएका पाँच लाख भन्दा बढी रकम लगानी भएका योजनाहरूको बृदा नं. १० देखि १३ सम्म र ठेकदार मार्फत संचालन भएका योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण बृदा नं. १४ र १५ मा भएको व्यवस्था अनुसार गर्नुपर्दछ ।
१०. पाँच लाख भन्दा बढी रकम लगानी भएका समुदाय मार्फत संचालित योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण : समुदाय (उपभोक्ता समिति, गैर सरकारी संस्था, टोल विकास संस्था र समुदायिक संस्था) मार्फत संचालन भएका पाँच लाख भन्दा बढी रकम लगानी भएका योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण कार्यसम्पादन गरी प्रतिवेदन पेश गर्न सम्बन्धित योजनामा प्रत्यक्ष संलग्न नभएको प्राविधिक वा दक्ष कर्मचारीलाई सहजकर्ताको रूपमा स्थानीय निकायले खटाउनु पर्दछ । सार्वजनिक परीक्षणमा खटाईने सहजकर्ताको नाम संभौता वा कार्यदेशमा तोक्नु पर्दछ ।
तर, स्थानीय निकायमा त्यस्तो कर्मचारी नभएमा काम गर्न सक्ने अन्य सामुदायिक संस्था वा गैसससंग संभौता गरी खटाउन सकिनेछ ।
११. सार्वजनिक परीक्षणको सूचना : सार्वजनिक परीक्षणकोलागि योजना कार्यान्वयन गर्ने निकाय (उपभोक्ता समिति, गैसस, टोल विकास समिति, सामुदायिक संस्था) ले कम्तिमा सात दिन अगावै हुने मिति, समय र स्थान खोली निकायले तोकिएको सहजकर्ता र सम्बन्धित उपभोक्ताहरूलाई सूचना दिनु पर्दछ ।
तर, पन्ध्र लाख भन्दा बढी लागतको योजनाको सार्वजनिक परीक्षण गर्दा योजनाका सबै पक्षमा अध्ययन गरी सार्वजनिक परीक्षण हुंदाका बखत प्रतिक्रिया दिन सामान्य उपभोक्ताहरू मध्येबाट तिन जना व्यक्तिहरूको छनोट गरी जिम्मेवारी दिनु पर्दछ र सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा निजहरूको समेत उपस्थितिको सूचना दिनु पर्दछ ।
१२. विषयवस्तु तयारी : सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्था/टोलविकास संस्थाले सम्बन्धित उपभोक्ताहरूलाई जानकारी गराउन अनुसूची - १ बमोजिम सम्पन्न योजनाको पूर्ण विवरण तयार गर्नुपर्नेछ ।
१३. सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रम संचालन विधि :
 - १३.१ सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा उपस्थित उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्था/टोल विकास संस्थाका पदाधिकारी, स्थानीय निकायबाट खटाईएका कर्मचारी तथा उपभोक्ताहरूको उपस्थिति पुस्तिका खडा गरी उपस्थिती जनाउनु पर्दछ ।
 - १३.२ सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा उपभोक्ता समितिका पदाधिकारीवाहेक ५१ प्रतिशत भन्दा बढी प्रत्येक लाभान्वित उपभोक्ता उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

- १३.३ सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रमको उद्देश्य, कार्यक्रम संचालन विधि, समय र आचार संहितावारे स्थानीय निकायबाट खटाएको सहजकर्ताले कार्यक्रमका सहभागिहरूलाई जानकारी गराउनु पर्दछ ।
- १३.४ योजना संचालन गर्ने निकायले अनुसूची १ बमोजिमको सम्पन्न योजनाको पूर्ण विवरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ । सो को लागि योजना खातालाई समेत प्रयोगमा ल्याउनु पर्दछ ।
- १३.५ योजना संचालन गर्ने निकायको तर्फबाट विवरण प्रस्तुत भएपछि स्थानीय निकायबाट खटाएको सहजकर्ताले निम्न प्रश्नहरू राखि खुलाछलफलको माध्यमबाट सहभागिहरूको प्रतिक्रिया तथा सुझाव आह्वान गर्नु पर्दछ ।
- योजना संचालन गर्ने उपभोक्ता समितिको गठन प्रकृया ठिक थियो, थिएन ? उपभोक्ता समितिमा वास्तविक उपभोक्ताको प्रतिनिधित्व कस्तो छ ?
 - योजना संचालन गर्ने निकायले प्रस्तुत गरे अनुसारको योजना सम्पन्न भएको हो हाईन ?
 - योजना कार्यान्वयन प्रारम्भ अघि पर्याप्त जानकारी थियो, थिएन ?
 - आम्दानी विवरणमा देखाईएको रकम तथा सामग्री प्राप्त भएको हो, होइन ?
 - खर्च विवरणमा देखाईएको सामग्रीको खरिद मूल्य ठिक हो, होइन ? गुणस्तरिय सामग्री खरिद भएको हो, होइन ?
 - खर्च विवरणमा उल्लेखित गरे अनुसारका मानिसले काम गरेको हो, होइन ? काम गर्ने मानिसले पुरै ज्याला पाएका छन्, छैनन् ?
 - स्थानीय निकायबाट समय समयमा निरीक्षण भएको छ, छैन ? निरीक्षण पश्चात प्राप्त सुझावहरू कार्यान्वयन भए भएनन् ?
 - प्राविधिकहरूबाट समयमै सुझाव र सल्लाह प्राप्त भयो, भएन ? दिईएका सल्लाह र सुझावहरू उपयुक्त थिए, थिएन ?
 - योजनालाई प्रभावकारी रूपमा संचालन गर्न भविष्यको योजना के छ ?
 - योजना संचालनको क्रममा महत्वपूर्ण सिकाई के रह्यो ?
- १३.६ सहभागिहरूले कार्यक्रममा प्रस्तुत गरेका विचारहरूलाई सहजकर्ताले टिपोट गरी राख्नु पर्दछ । सहभागिले प्रस्तुत गरेका प्रतिक्रिया तथा सुझावमाथी योजना संचालन गर्ने निकायले थप स्पष्ट पार्न वा जवाफ दिन सक्नेछ ।
- १३.७ स्थानीय निकायले खटाएको सहजकर्ताले सार्वजनिक परीक्षणको क्रममा प्राप्त सिकायत, प्रतिक्रिया तथा सुझावहरूको आधारमा स्थलगत अध्ययन समेत गरी वस्तुस्थिति सहित अनुसूची - २ बमोजिमको ढाँचामा प्रतिवेदन तयार गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो प्रतिवेदन सहजकर्ताले सम्बन्धित स्थानीय निकायको प्रमुख समक्ष पेशगर्नु पर्दछ ।
१४. ठेक्का मार्फत संचालन भएका योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण : ठेक्का मार्फत संचालित योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण गर्ने जिम्मेवारी आर्थिक नियमको नियम ७८ बमोजिम जाँचबुझ गर्न तोकिएको प्राविधिक कर्मचारीको हुनेछ ।
१५. ठेक्का मार्फत संचालन भएका योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षण विधि:
- १५.१ ठेक्काबाट संचालित योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षणहुने मिति, स्थान र समय तोक्ने जिम्मेवारी सम्बन्धित ठेकदारको हुनेछ । ठेकदारले योजना जाँचबुझ गर्ने प्राविधिकसंग समन्वय गरी सार्वजनिक परीक्षण हुनुभन्दा कम्तिमा सात दिन अगावै योजनाबाट प्रत्येक लाभान्वित हुने उपभोक्ताहरूलाई सूचना दिनु पर्दछ ।

- १५.२ सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा उपस्थित उपभोक्ताहरूको उपस्थिति पुस्तिका खडा गरी उपस्थिती जनाउनु पर्दछ ।
- १५.३ सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रमको उद्देश्य, कार्यक्रम संचालन विधि, समय र आचार संहितावारे जाँचबुझ गर्ने अधिकारीले कार्यक्रमका सहभागिहरूलाई जानकारी गराउनु पर्दछ ।
- १५.३ योजना सन्चालन गर्ने ठेकदारले अनुसूची ३ बमोजिमको योजनाको विवरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गर्नु पर्दछ ।
- १५.४ ठेकदारको तर्फबाट विवरण प्रस्तुत भएपछि जाँचबुझ गर्ने अधिकारीले निम्न प्रश्नहरू राखि खुलाछलफलको माध्यमबाट सहभागिहरूको प्रतिक्रिया तथा सुझाव आह्वान गर्नु पर्दछ ।
- योजना संचालन गर्ने निकायले प्रस्तुत गरे अनुसारको योजना सम्पन्न भएको हो हाईन ?
 - योजना उल्लेख गरेको समयमा शुरु तथा सम्पन्न भएको हो, होइन ?
 - योजना कार्यान्वयन प्रारम्भ अघी पर्याप्त जानकारी थियो, थिएन ?
 - काम गर्ने मानिसहरूले ज्याला पाएका छन्, छैनन् ?
 - योजनामा प्रयोग भएका सामग्रीहरूको गुणस्तर कस्तो छ ?
 - स्थानीय निकायबाट समय समयमा निरीक्षण भएको छ, छैन ? निरीक्षण पश्चात प्राप्त सुझावहरू कार्यान्वयन भए भएनन् ?
 - प्राविधिकहरूबाट समयमै सुझाव र सल्लाह प्राप्त भयो, भएन ? दिईएका सल्लाह र सुझावहरू उपयुक्त थिए, थिएनन् ?
- १५.५ सहभागिहरूले कार्यक्रममा प्रस्तुत गरेका विचारहरूलाई जाँचबुझ गर्न तोकेको अधिकारीले विचार व्यक्त गर्नेको नाम सहित टिपोट गर्नु पर्दछ । सहभागिले प्रस्तुत गरेका प्रतिक्रिया तथा सुझावमाथी योजना संचालन गर्ने निकायले थप स्पष्ट पार्न वा जवाफ दिन सक्नेछ ।
- १५.६ स्थानीय निकायले खटाएको जाँचबुझ गर्ने अधिकारीले सार्वजनिक परीक्षणको क्रममा प्राप्त सिकायत, प्रतिक्रिया तथा सुझावहरूको आधारमा स्थलगत अध्ययन समेत गरी वस्तुस्थिति सहितको प्रतिवेदन अनुसूची - ३ बमोजिमको ढाँचामा तयार गर्नुपर्नेछ । त्यस्तो प्रतिवेदन जाँचबुझ गर्न खटाएको कर्मचारीले सम्बन्धित स्थानीय निकायको प्रमुख समक्ष पेशगर्नु पर्दछ ।

परिच्छेद - ५ प्रतिवेदन कार्यान्वयन

- १६ स्थानीय निकायको सहयोगमा संचालित योजनाहरूको सार्वजनिक परीक्षणको प्रतिवेदनहरू सम्बन्धित स्थानीय निकायको प्रमुख समक्ष पेश हुनेछ ।
- १७ स्थानीय निकायको प्रमुखले सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनहरू संकलन गरी मासिक रूपमा स्थानीय निकायको बोर्ड बैठकमा प्रस्तुत गर्नुपर्नेछ ।
- १८ सम्बन्धित स्थानीय निकायको बोर्ड बैठकले कार्यसम्पन्न प्रतिवेदन तथा सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा योजना फरफारकको निर्णय गर्नेछ ।
- १९ सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनले औल्याएका कमी कमजोरीहरू भविश्यमा नदोहोरीने गरी सुधार गर्न स्थानीय निकायले नीतिगत निर्णय गर्न सक्नेछ ।

परिच्छेद ६ विविध

- २० सहयोग लिन सक्ने : स्थानीय निकायले सार्वजनिक परीक्षणकालागि स्थानीय तहमा कार्यरत समुदायिक संस्था तथा गैर सरकारी संस्थाको सहयोगलिन सक्नेछ ।
- २१ सूचना पाटी राख्ने : सार्वजनिक निकायको सहयोगमा उपभोक्ता समिति/ गैसस/ सामुदायिक संस्था/ टोलविकास संस्थाले एक लाख भन्दा बढी लागतको योजना संचालन गर्दा अनिवार्य रूपमा योजनाको विवरण सहितको सूचना पाटी तयार गरी योजना स्थलमा राख्नुपर्दछ । सूचनापाटीको ढाँचा अनुसूची - ५ मा दिईएकोछ ।
- २२ योजनाको जाँचपास : स्थानीय निकायको योजनाको जाँचपास तथा फरफारक कार्य सम्पन्न प्रतिवेदन तथा सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनको आधारमा हुनेछ ।
- २३ आचार संहिता : सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा उपस्थित आयोजक, सहजकर्ता तथा सहभागिहरुले निम्न बमोजिमको आचार संहिता पालना गर्नुपर्दछ ।
— विषयवस्तुमा मात्र केन्द्रीत रहि छलफल गर्ने ।
— निजी वा व्यक्तिगत कुरामा टिप्पणी नगर्ने तथा व्यक्तिगत आक्षेप नलगाउने ।
— सहभागिहरुले व्यक्त गरेका विचारमा प्रतिवाद नगर्ने, प्राप्त प्रतिक्रिया, सुभाब तथा टिप्पणीलाई सकारात्मक रूपमा लिने ।
— व्यक्ति वा संस्थाको सार्वजनिक मर्यादा र शिष्टाचारलाई कायम राख्ने ।
— सहभागिहरुलाई विचार राख्न प्रोत्साहन गर्ने र विचारकालागि धन्यवाद दिने ।
— सहजकर्ताले बोल्ने समय दिएपछि मात्र सहभागिहरुले आफ्ना कुराहरु राख्ने ।
— बोल्दा पालै पालो बोल्ने र एउटा व्यक्तिले एकपटक मात्र बोल्ने ।
— आफ्नो कुरालाई छोटकारीमा स्पष्ट रूपमा राख्ने र विचमा अर्काको कुरा नकाट्ने ।
- २४ सार्वजनिक परीक्षणको सूचना प्रमाणको रूपमा काम नलाग्ने : सार्वजनिक परीक्षण योजना संचालनमा जनसहभागिता बृद्धि गर्न तथा जनताहरुबाट सुभाब तथा प्रतिक्रिया लिने उद्देश्यले संचालन हुने हुनाले सार्वजनिक परीक्षणको क्रममा सहभागिहरुले व्यक्त गरेका विचारले योजना फछ्यौट प्रकृत्यामा प्रभाव पार्ने छैन ।
२५. सार्वजनिक परीक्षणमा जाँचगर्नुपर्ने कागजातहरु : सार्वजनिक परीक्षणमा खटिएका सहजकर्ताले आयोजना संचालन गर्ने निकायका निम्न कागजातहरु परीक्षण गर्नुपर्नेछ ।
— आयोजना संचालन संझौता
— उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाको निर्णय पुस्तिका
— श्रमदान पुस्तिका
— नापी किताब
— विल भरपाई
— पत्राचार सम्बन्धी कागजात
— बैंक विवरण
— योजना खाता

२६. प्रतिवेदन उपलब्ध गराउने: सम्बन्धित स्थानीय निकायको अन्तिम लेखापरीक्षकलाई सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदन उपलब्ध गराउनु पर्नेछ ।
२७. अभिमुखिकरण गर्नुपर्ने : स्थानीय निकायले यो कार्यविधि लागु गरेपछि पदाधिकारी, कर्मचारी तथा मुख्य सरोकारवालाहरुलाई एक दिने अभिमुखिकरण कार्यक्रम संचालन गर्नुपर्नेछ । अभिमुखिकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गर्ने विषयको ढाँचा अनुसूची - ६ मा दिईएकोछ । स्थानीय निकायले उपभोक्ता समिति/ गैसस/ सामुदायिक संस्था/ टोलविकास संस्था र ठेकदारसंग योजना संचालन संभौता गर्नुपूर्व उनिहरुलाई सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी व्यवस्थाको जानकारी गराउनु पर्दछ ।
२८. कार्यविधिको व्याख्या : यो कार्यविधिको अन्तिम व्याख्या सम्बन्धित स्थानीय निकायको परिषद् वा परिषद्को अधिकारप्राप्त अधिकारीले गर्नेछ ।
२९. कार्यविधिको संशोधन : सम्बन्धित स्थानीय निकायको परिषद्ले कार्यविधिको मूल भाव परिवर्तन नहुनेगरी आवश्यकता अनुसार यो कार्यविधि संशोधन गर्न सक्नेछ ।
३०. बाधा अडकाउ फुकाउ : यो मा उल्लेख भएको बाहेक सामाजिक परीक्षण तथा सार्वजनिक परीक्षण सम्बन्धी अन्य विषयमा नीतिगत निर्णय गर्न आवश्यक भएमा स्थानीय निकायलाई यो ले कुनै बाधा पुऱ्याउने छैन ।

सार्वजनिक परीक्षणलागि उपभोक्ता समिति/गैसस/टोल विकास संस्था/सामुदायिक संस्थाले तयार गर्ने विवरणको ढाँचा

१. आयोजनाको क) नाम: ख) स्थल: ग) लागत अनुमान :
घ) आयोजना शुरु भएको मिति: ङ) आयोजना सम्पन्न मिति:

२. उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाको

क) नाम :

ख) अध्यक्षको नाम :

ग) सदस्य संख्या : महिला:

पुरुष:

३. आम्दानी खर्चको विवरण :

क) आम्दानी तर्फ :

आम्दानीको स्रोत (कहाँबाट कति नगद तथा जिन्सी प्राप्त भयो खुलाउने)	रकम वा परिमाण	कैफियत

ख) खर्च तर्फ :

खर्चको विवरण	दर	परिमाण	जम्मा
१. सामग्री (के के सामग्रीमा खरिद भयो ?)			
२. ज्याला (के मा कति ज्याला भुक्तानी भयो ?)			
३. श्रमदान (कतिजनाले श्रमदान गरे ?)			
४. व्यवस्थापन खर्च (ढुवानी तथा अन्य खर्च)			

ग) मौज्जात :

विवरण	रकम वा परिमाण	कैफियत
१. नगद		
वैक		
व्यक्तिको जिम्मा		
२. सामग्रीहरु		

घ) भुक्तानी दिन वांकी :

विवरण	रकम वा परिमाण

४. सम्पन्न योजनाको लक्ष तथा प्रगति विवरण :

कामको विवरण	लक्ष	प्रगति

५. योजनाले पुर्याएको लाभ तथा प्रत्येक्ष रुपमा लाभान्वित जनसंख्या (योजना संचालन भएको स्थानका उपभोक्ताहरु) :

६. आयोजना संचालन गर्दा आयोजक संस्थामा कामको जिम्मेवारी बाँडफाँड (कस कसले कस्तो कस्तो कामको जिम्मेवारी लिएका थिए ? खुलाउने :

७. आयोजना संचालनको क्रममा सम्बन्धित निकायले गरेको अनुगमन पटक :

८. कार्यक्रम संचालनको क्रममा भोगेका समस्याहरु (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

९. कार्यक्रम संचालनको क्रममा भएको राम्रो सिकाई (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

१०. सम्पन्न योजनालाई दिगो रुपमा संचालन गर्न भविश्यको योजना के छ ? (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

११. समितिको सुझाव अन्य केही भए (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाका पदाधिकारी तथा सदस्यहरुको दस्तखत :

सार्वजनिक परीक्षण कार्यक्रममा विवरण पेश गरेको मिति:

समुदाय मार्फत संचालित पाँचलाख भन्दा रकम लगानी भएका योजनाहरुको सहजकर्ताले पेशगर्ने सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा :

१. आयोजनाको क) नाम: ख) स्थल: ग) लागत अनुमान :
 घ) आयोजना शुरु भएको मिति: ड) आयोजना सम्पन्न मिति:
 च) आयोजनाको अवस्था: सम्पन्न अधुरो विग्रीएको

२. उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाको

- क) नाम :
 ख) अध्यक्षको नाम :
 ग) सदस्य संख्या : महिला पुरुष

३. सार्वजनिक परीक्षण भएको क) मिति: ख) स्थान: ग) समय:

४. उपस्थिति :

नाम	ठेगाना	पद

५. योजनाको लक्ष तथा प्रगति विवरण:

कामको विवरण	लक्ष	प्रगति

६. उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाले पेश गरेको आम्दानी खर्चको विवरण :

आम्दानी तर्फ		खर्च तर्फ	
विवरण	रकम	विवरण	रकम
सहयोगि संस्थावाट निकास		सामाग्री	
सामाग्री			

जनसहभागिता			
श्रमदान		ज्याला	
		श्रमदान	
		ढुवानी तथा प्रशासनिक खर्च	
		नगद वा सामग्री मौज्जात विवरण	

७. उपभोक्ता समिति/गैसस/सामुदायिक संस्थाले पेशगरेको विवरण माथि सार्वजनिक परीक्षणमा उपस्थित व्यक्तिहरुको प्रतिक्रिया तथा सुभाव:

क्र.सं.	सुभावकर्ताको नाम	सुभावको क्षेत्र	प्रतिक्रिया तथा सुभावको सारसंक्षेप	कैफियत

८. सहजकर्ताको प्रतिवेदन (सहभागिवाट आएको विचार तथा अवलोकनवाट देखिएका तथ्यहरु विश्लेषण गरी तयार गर्ने) :

सहजकर्ताको नाम:

दस्तखत:

प्रतिवेदन बुझाएको मिति:

सार्वजनिक परीक्षणलागि ठेकदारले तयार गर्ने विवरणको ढाँचा

१. आयोजनाको क) नाम: ख) स्थल: ग) ठेक्का अंक :
घ) आयोजना शुरु भएको मिति: ङ) आयोजना सम्पन्न मिति:

२. निर्माण ब्यवसायीको:
क) फर्मको नाम :
ख) प्रोपराईटरको नाम :

३. सम्पन्न योजनाको लक्ष तथा प्रगति विवरण :

कामको विवरण (मुख्य मुख्य कार्यहरु खुलाउने)	लागत अनुमान अनुसार	यथार्थ

४. योजनाले पुर्याएको लाभ तथा प्रत्येक्ष रुपमा लाभान्वित जनसंख्या (योजना संचालन भएको स्थानका उपभोक्ताहरु) :

५. आयोजना संचालनको क्रममा सम्बन्धित निकायले गरेको अनुगमन पटक :

६. कार्यक्रम संचालनको क्रममा भोगेका समस्याहरु (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

७. सम्पन्न योजनालाई दिगो रुपमा संचालन गर्न के गर्न आवश्यक छ ? (बुंदागत रुपमा लेख्ने) :

निर्माण ब्यवसायको नाम:
ठेकदार वा प्रतिनिधिको नाम:
विवरण पेश गरेको मिति:

ठेक्कावाट सम्पन्न योजनाको जाँचवुझ गर्ने अधिकारीले तयार गर्ने सार्वजनिक परीक्षण प्रतिवेदनको ढाँचा :

१. आयोजनाको क) नाम: ख) स्थल: ग) ठेक्का अंक :
घ) आयोजना शुरु भएको मिति: ङ) आयोजना सम्पन्न मिति:

२. निर्माण व्यवसायीको:
क) फर्मको नाम :
ख) प्रोपराईटरको नाम :

३. सार्वजनिक परीक्षण भएको क) मिति: ख) स्थान: ग) समय:

४. उपस्थिति :

नाम	ठेगाना	पद

५. योजनाको लक्ष तथा प्रगति विवरण:

कामको विवरण (मुख्य मुख्य कार्यहरु खुलाउने)	लागत अनुमान अनुसार	यथार्थ

६. ठेकदारले पेशगरेको विवरण माथि सार्वजनिक परीक्षणमा उपस्थित ब्यक्तिहरुको प्रतिक्रिया तथा सुझाव:

क्र.सं.	सुझावकर्ताको नाम	सुझावको क्षेत्र	प्रतिक्रिया तथा सुझावको सारसंक्षेप	कैफियत

८. जाँचवुझ गर्ने अधिकारीको प्रतिवेदन (सहभागिवाट आएको विचार तथा अवलोकनवाट देखिएका तथ्यहरु विश्लेषण गरी तयार गर्ने) :

जाँचवुझ गर्ने अधिकारीको नाम:

दस्तखत:

प्रतिवेदन बुझाएको मिति:

योजनाको सूचना पाटीको ढांचा :

- 1 योजना/कार्यक्रमको नाम :
- 2 कामको विवरण :
- 3 निर्माण कार्य शुरु मिति :
- 4 निर्माणकार्य सम्पन्न हुने अवधी :
- 5 योजना/कार्यक्रमको लागत अनुमान :
- 6 योजना/कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्नेको नाम :
- 7 लागत ब्यहोर्ने मुख्य संस्था/कार्यालय :
- 8 उपभोक्ता/समुदायवाट ब्यहोरिने रकम :

सार्वजनिक परीक्षण अभिमूखिकरण कार्यक्रममा प्रस्तुत गर्ने विषयवस्तु :

१. परिभाषा :

क) वित्तीय लेखापरीक्षण:

यसले संस्थाको वित्तीय कारोवारको लेखाजोखा तथा पुष्टी गर्दछ । जसमा स्वीकृतप्राप्त स्वतन्त्र लेखापरीक्षकहरूबाट वित्तीय कारोवारको लेखा र त्यसको जांच गरी वित्तीय कारोवारको अन्तिम प्रतिवेदन दिने कार्य हुन्छ । यस भित्र आन्तरिक लेखापरीक्षण र अन्तिम लेखापरीक्षण समावेश हुन्छ ।

ख) सार्वजनिक परीक्षण:

सार्वजनिक निकायहरूले आफ्नो क्षेत्रभित्र संचालित योजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन सुनिश्चित गरी सम्पादित कामको परिमाण, लागत, गुणस्तर समेतको लेखाजोखा गर्न स्थानीय उपभोक्ता तथा सरोकारवालाहरूको सहभागितामा सार्वजनिक परीक्षण गर्दछ । सार्वजनिक परीक्षणको प्रक्रियाले संचालित योजनाको उद्देश्य प्राप्तमा मात्र सहयोग पुर्याउने नभई योजनाका सरकारात्मक र सुधार गर्नुपर्ने पक्षका प्राप्त अनुभव र दृष्टान्तहरूलाई विश्लेषण गरी निर्णय प्रक्रियाका तहहरूमा पृष्ठपोषण गर्ने प्रयास गर्दछ । संचालित योजना तथा कार्यक्रमहरू निर्धारित समय र कार्यतालिका अनुरूप कार्यान्वयन भए, भएनन् ? त्यसमा के कति र कसबाट लगानी भएको छ ? के मा कति खर्च भयो ? कामको गुणस्तर कस्तो छ ? खर्च प्रकृया तथा विवरण ठिक छ वा छैन ? के कस्ता सुधार कार्य उपयोगी हुन्छ आदि पक्षबारे सरोकारवालसंग गरिने छलफल, अन्तरक्रिया, विश्लेषण र सूचनाको आदानप्रदानले स्थानीय स्तरमा गरिने विकासका कार्यक्रमहरूलाई पारदर्शी, उत्तरदायि र जनमुखी तुल्याउने मात्र होइन स्थानीय उपभोक्ताहरूलाई आफ्ना भावना व्यक्त गर्न सक्षम बनाउँदछ । सार्वजनिक परीक्षण सामाजिक सशक्तिकरण, सामुदायिक सहभागिता तथा नागरिक निगरानीको निम्ति आवश्यक व्यवस्थापकीय औजार पनि हो ।

सार्वजनिक परीक्षण योजना संचालनमा जनसहभागिता बृद्धि गर्न तथा जनताहरूबाट सुझाव तथा प्रतिक्रिया लिने उद्देश्यले संचालन हुन्छ, त्यसैले सार्वजनिक परीक्षणमा सहभागिहरूबाट व्यक्त भएका विचारहरू भविष्यको नीति निर्माणकोलागि आधार हुन सक्दछ । योजना फरफारक कानूनमा व्यवस्था भएका आधारहरू तथा पेश भएका प्रमाणको आधारमा गर्नु पर्दछ । योजना फरफारकको क्रममा सार्वजनिक परीक्षणको क्रममा व्यक्त विचारलाई आधार लिई फरफारक गर्ने नगर्ने भन्ने निर्णय गर्नु हुँदैन ।

२. सार्वजनिक परीक्षणको क्षेत्र :

क) आन्तरिक रूपमा संचालन हुने: सार्वजनिक परीक्षण कार्य स्थानीय निकायले आन्तरिक रूपमा सम्पादन गरीन्छ । यो संचालित योजनाको गुणस्तरमा सुधार ल्याउन तथा कार्यान्वयन गर्ने निकायको आन्तरिक व्यवस्थापनको सुधारकालागि सुझाव प्राप्त गर्ने तथा प्राप्त सुझावलाई कार्यान्वयन गर्ने उद्देश्यले संचालन गरिन्छ । यो आमउपभोक्ताहरूबाट संचालित योजनाको जांचपास पनि हो ।

ख) उद्देश्य अनुरूप लगानी भए नभएको जाँच तथा सुधार: सार्वजनिक परीक्षण कार्यमा उपभोक्ता वर्गलाई स्वयम् संलग्न गराई सहभागितामूलक र पारदर्शी ढंगले भए गरेका कार्यहरूको विवेचना गर्ने, लेखाजोखा गर्ने, सबल र दुर्बल पक्षहरूको विश्लेषण गरी आगामी दिनहरूमा गर्नुपर्ने सुधारात्मक कार्यको पहिचान गरिन्छ । यसबाट संलग्न सरोकारवालहरूले सम्पन्न भैसकेका कार्यक्रमबाट सिकेका नयाँ शिकाई/पाठ आदान प्रदान गरी थप सुधारात्मक उपायहरूको पहिचान गरिन्छ ।

ग) सरोकारपक्षहरूको सहभागिता र खुल्ला छलफल: सार्वजनिक परीक्षण कार्य मूख्यत उपभोक्ताहरूको चाहना तथा प्रतिक्रिया बुझ्न संचालन गरिन्छ । सार्वजनिक परीक्षणमा सबै उपभोक्ता तथा योजनाका सरोकारपक्षहरूको प्रतिनिधित्व गराई उनिहरूलाई लागेका कुराहरू वोल्न स्वतन्त्रता दिइन्छ ।

४. सार्वजनिक परीक्षणको उद्देश्य:

- (क) योजनाको आम्दानी खर्च तथा अन्य विवरणहरू आम उपभोक्ताहरू समक्ष राखि उपभोक्ताहरूको प्रतिक्रिया लिने ।
- (ख) कार्यक्रमप्रति जनचासो वृद्धि गरी सम्बन्धित सरोकारवालहरूको सहभागिता वृद्धि गर्ने ।
- (ग) निर्णय प्रक्रियामा प्रजातान्त्रिक प्रक्रिया र पारदर्शी व्यवहार अवलम्बन गर्न गराउन सजग गराउने ।
- (घ) कार्यक्रममा हुनेसक्ने अनियमितता नियन्त्रण गर्ने र कुनै अनियमितता भएको पाईएमा नियन्त्रण गर्न उपभोक्ताहरूलाई जिम्मेवार बनाउने ।
- (ङ) योजनामा आम उपभोक्ताहरूको स्वामित्व भाव स्थापित गर्ने ।

५. सार्वजनिक परीक्षण पद्धति: (मा व्यवस्था भएका विधिको व्याख्या गर्ने)

६. सार्वजनिक परीक्षणमा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरू:

- आम उपभोक्ता भेला भए, नभएको
- महिला, दलित र पिछडिएको वर्गको उचित प्रतिनिधित्व भए, नभएको
- कार्यक्रमले समेटने क्षेत्रको समानुपातिक प्रतिनिधित्व भए, नभएको
- कार्यालय/आयोजना/कार्यक्रमको हालसम्मको कार्यान्वयन स्थिति जानकारी गराईएको, नगराईएको
- कार्यालय/आयोजना/कार्यक्रमको भौतिक र वित्तीय प्रगति जानकारी गराईएको, नगराईएको
- विगतका परीक्षणबाट औल्याइएका सुझावहरूको कार्यान्वयन भए, नभएको
- अनुगमन सूचकहरू तयार गरिएको, नगरिएको
- अनुगमनबाट देखिएका कमजोरीहरूको सुधार गरिएको, नगरिएको
- सहभागिहरूलाई लागेका कुराहरू वोल्न दिइएको, नदिइएको
- सहभागिहरूका विचारलाई जस्ताको तस्तै रूपमा प्रतिवेदनमा प्रस्तुत गरिए, नगरिएको

६. फारामहरूको प्रयोग: (अनुसूचीमा व्यवस्था भएका फारामहरूको व्याख्या गर्ने)

७. स्थानीय निकायले सार्वजनिक परीक्षण अभिमुखिकरण कार्यक्रममा सम्लग्न गराउनुपर्ने सहभागिहरू (अधिकतम ५० जना) :

- स्थानीय निकायका वर्तमान पदाधिकारीहरु
- भूतपूर्व प्रमुख तथा उपप्रमुखहरु
- स्थानीय निकायका शाखा प्रमुखहरु
- विकास योजनाको कार्यान्वयनसंग सम्बन्धित कर्मचारीहरु
- विषयगत कार्यालयका प्रमुखहरु
- उद्योग वाणिज्य संघ, गैसस महासंघ, गाविस महासंघ, वार एसोसियसन जस्ता पेशागत संघ संस्थाका प्रतिनिधिहरु
- राजनैतिक दलका प्रतिनिधिहरु
- महिला, लैङ्गिक समता, दलित, जनजाति, पिछडिएका वर्ग आदिको उत्थानमा कार्यरत संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरु
- कार्यरत प्रमुख गैससका प्रतिनिधिहरु
- प्रमुख करदाताहरु
- कार्यरत सामुदायिक संस्थाका प्रतिनिधिहरु
- नागरिक समाजका प्रतिनिधिहरु